

Autor:

Diana Salas

Llicenciada en Dret

L'ENSENYAMENT EN DRETS HUMANS

L'educació en drets humans és un procés mitjançant el qual s'intenta transmetre els valors de pau i tolerància amb la intenció de construir ciutadans lliures i cívics, coneixedors de quins són els seus drets, i respectuosos amb els altres. Aquesta transmissió de coneixements vol enfortir el respecte dels drets humans, les llibertats fonamentals, la tolerància, la igualtat i la pau entre les persones, dins les societats i entre les nacions. L'ensenyament en drets humans és important per al desenvolupament integral de l'individu.

La **Declaració Universal dels Drets Humans de 1948** exhorta individus i nacions a «promoure, mitjançant l'ensenyament i l'educació, el respecte d'aquests drets i llibertats». A més, en l'article dedicat al reconeixement del dret a l'educació, estableix que «l'educació tindrà per objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana i l'enfortiment del respecte als drets humans i a les llibertats fonamentals, afavorirà la comprensió, la tolerància i l'amistat entre totes les nacions i tots els grups ètnics o religiosos i promourà el desenvolupament de les activitats de les Nacions Unides per al manteniment de la pau».

Un pronunciament molt semblant és el que figura en l'article 5 del Conveni relatiu a la lluita contra la discriminació en l'àmbit de l'ensenyament, i en l'article 13.1 del Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals, pacte orientat al desenvolupament de la Declaració Universal.

En la **Convenció sobre els Drets de l'Infant**, aprovada el novembre del 1989, després de reconèixer en el seu article 28 el dret a l'educació, l'article 29 estableix que els estats membres convenen que l'educació de l'infant ha d'anar encaminada a:

- a) Desenvolupar tant com es pugui la personalitat, el talent i la capacitat mental i física de l'infant.
- b) Infondre en l'infant el respecte envers els drets humans i les llibertats fonamentals i els principis consagrats en la Carta de les Nacions Unides.
- c) Infondre en l'infant el respecte als seus pares, a la identitat cultural pròpia, al seu idioma i els seus valors

i als valors nacionals del país on viu, del país d'on sigui originari i de les civilitzacions diferents a la seva.

d) Preparar l'infant per assumir una vida responsable en una societat lliure, amb esperit de comprensió, pau, tolerància, igualtat dels sexes i amistat entre tots els pobles, grups ètnics, nacionals i religiosos i persones d'origen indígena.

Seguint les recomanacions de les Nacions Unides, **Amnistia Internacional** afirma que és un deure de tots els governs incloure l'educació en drets humans en els diferents plans d'estudi amb l'objectiu que sigui un element fonamental en l'educació.

La **UNESCO** afirma que el que és específic de l'educació en drets humans és educar la consciència d'una convivència social a escala personal, nacional i internacional, que dignifiqui la persona. Seguint la proposta presentada per la UNESCO, l'educació i l'ensenyament en drets humans hauria de tenir com a objectius bàsics: 1. Motivar les actituds de tolerància, respecte, solidaritat inherent als drets humans. 2. Transmetre els coneixements sobre drets humans de la persona en les seves dimensions tant nacionals com internacionals i, sobretot, les institucions establertes per a la seva posada en marxa.

Des del 1997, el **Consell d'Europa** promou i recomana als països europeus la inclusió de l'educació per a la ciutadania democràtica i els drets humans en les seves polítiques educatives. Aquest organisme ha insistit en aquesta idea a través de nombroses recomanacions, conferències i declaracions, entre les quals destaquen la Recomanació del Comitè de Ministres relativa a l'educació per a la ciutadania democràtica (2002) i la Carta del Consell d'Europa sobre l'educació per a la ciutadania democràtica i l'educació en drets humans (2010).

Un estudi del 2005 elaborat per la Xarxa europea d'informació sobre educació, EURYDICE, titulat «L'educació per a la ciutadania en el context escolar europeu», presentava una llista de 15 països (Finlàndia, Suècia, Grècia, Portugal, Romania, Itàlia, Luxemburg, Àustria, Noruega, Bulgària,

Polònia, Regne Unit, República Txeca, Eslovàquia i Eslovènia) en què s'ensenyava ciutadania com a matèria específica. Si s'indaga una mica en la realitat de les aules d'aquests països, es troben realitats diferents, ja no tots tenen una assignatura independent: Noruega o Suècia tenen la ciutadania com a contingut important i específic dins d'altres matèries, d'altres l'ofereixen només a batxillerat o a formació professional (Itàlia o Àustria) i d'altres en totes les etapes (Grècia).

D'altra banda, hi ha països que ensenyen cultura política també en aquesta assignatura (les institucions, normes bàsiques democràtiques, etc.), mentre que d'altres se centren a ensenyar actituds i valors per esdevenir ciutadans responsables (respecte envers l'altre, resolució pacífica de conflictes, etc.)

En el cas de **Finlàndia**, es dona més importància a la participació, les actituds i els valors que al desenvolupament de la cultura política. En aquest país es va introduir l'assignatura de ciència cívica (*yhteiskuntaoppi*) a finals dels anys setanta. Aquesta disciplina s'imparteix de manera

obligatòria, dues hores a la setmana, als alumnes de segon cicle d'ensenyança bàsica, que correspon als cursos que van de 2n a 4t d'ESO. «Actualment, les nostres prioritats són fomentar la participació ciutadana i ampliar els horitzons de la tolerància, sobretot en l'entorn que ens envolta», diu la professora Mervi Haverinen-Aromäki de l'escola itä-Helsinki.

A **Itàlia**, l'educació cívica té una gran tradició a l'escola. En una assignatura, que es cursa a primer i segon de batxillerat, els alumnes estudien un cop a la setmana, dins l'àrea d'història i ciències socials, la constitució, els drets humans, els fonaments jurídics. Es plantegen debats i s'anima els alumnes a defensar opinions. També es tracta la integració i la «promoció de la igualtat d'oportunitats».

A **Suècia** hi ha una assignatura que abasta els diversos aspectes de ciutadania. En la matèria que recull l'informe de la Unió Europea com a centre de l'ensenyança de ciutadania, *samhällskunskap* (ciències socials), s'imparteixen coneixements sobre principis democràtics, igualtat sense discriminació social, de sexe o d'ètnia. Ja a batxillerat, l'assignatura abasta també problemes de medi ambient, mitjans de comunicació o organització política actual.

A **Alemanya**, els objectius corresponents a la cultura política tenen més presència en els currículums que els relatius a la participació activa i el desenvolupament dels valors i les actituds necessaris per a la bona pràctica de la ciutadania.

A **França**, l'ensenyament de la moral s'havia suspès a finals dels anys setanta, però el 2013 es crea l'assignatura Educació moral i cívica (EMC) per la Llei del 8 de juliol de 2013 d'orientació i programació per a la refundació de l'escola de la República. Aquest nou ensenyament s'implementa des de l'escola primària fins al batxillerat des dels inicis de l'any escolar 2015. L'EMC busca transmetre una base de valors comuns: dignitat, llibertat, igualtat, solidaritat, secularisme, esperit de justícia, respecte a l'individu, igualtat entre dones i homes, tolerància i l'absència de qualsevol forma de discriminació. A més, vol desenvolupar un sentit de moralitat i pensament crític i permetre que l'alumne aprengui a comportar-se amb cura. Es prepara per a l'exercici de la ciutadania i sensibilitza sobre la responsabilitat individual i col·lectiva.

A **Espanya**, l'Educació per a la ciutadania i els drets humans va ser aprovada l'any 2006 i és el nom que va rebre una assignatura dissenyada per a l'últim cicle de

l'educació primària i tota l'educació secundària. Consistia en l'ensenyament dels valors democràtics i de tolerància constitucionals. Des de sectors conservadors va ser criticada sobretot pel que feia a l'educació sexual, l'ensenyament de famílies multiparentals o homosexuals, i per donar una visió alternativa als valors tradicionals. L'assignatura va ser suprimida l'any 2013 per la LOMCE, anomenada popularment *Llei Wert*, i es va transformar en l'assignatura Educació Cívica i Constitucional, que s'impartia només en un any de secundària. En el canvi es van eliminar parts del temari, sobretot les que rebien més crítiques de les citades anteriorment, i s'hi incorporaren temes relacionats amb els drets fonamentals reconeguts a la Constitució, des de la perspectiva dels valors, els conflictes al món (terrorisme, nacionalisme «desunificador» o fanatisme religiós) i el respecte a la propietat intel·lectual i també per afers públics.

A **Andorra**, l'article 5 de la Constitució afirma que la Declaració Universal dels Drets Humans té vigència a Andorra, i l'article 20 diu que tota persona té dret a l'educació, que s'ha d'orientar cap al desenvolupament ple de la personalitat humana i de la dignitat, enfortint el respecte a la llibertat i als drets fonamentals.

Al Principat d'Andorra existeix una estructura educativa plural en què coexisteixen tres sistemes educatius, l'andorrà, l'espanyol i el francès, i que actuen com a educació pública. Els sistemes educatius espanyol i francès es regeixen per les normes estàndards pròpies del seu país d'origen i tenen establerts convenis amb el Principat d'Andorra.

Pel que fa al sistema andorrà, la Llei d'ordenament del sistema educatiu andorrà de l'any 1994, afirma, al seu preàmbul: «En tota societat, l'educació assegura la pervivència i el desenvolupament de la civilització i, al mateix temps, respon a un dret individual i inalienable de la persona. En la nostra civilització humanista, la persona ha d'ésser educada sobretot per ella mateixa: es tracta d'oferir a cada un el desenvolupament ple de la seva personalitat, en el triple aspecte físic, intel·lectual i moral».

No hi ha una assignatura específica sobre aquesta qüestió, però es tracta al llarg del cicle educatiu de manera transversal. A l'educació maternal, l'ensenyant ha de fomentar sentiments i actituds socials positius, d'afecte, de respecte. Per exemple, l'assignació de responsabilitats concretes que repercutixin en benefici dels altres: propis i diferencials del cos humà, amb un treball específic orientat a la construcció

de valors positius de respecte per les diferències individuals; les activitats concretes de treball i de joc que permeten ensenyar als infants a cooperar i competir respectant-se mútuament; l'adquisició de totes les habilitats necessàries per poder exhibir comportaments d'ajut als altres. L'actitud exemplar de l'ensenyant és essencial per afavorir aquests sentiments, actituds i comportaments socials.

En general, per a l'ensenyament dels drets humans en l'educació infantil es fan tutories, assemblees (promoció de valors, resolució de problemes o conflictes i presa de decisions mitjançant vídeos, pel·lícules educatives, i desenvolupament de diverses situacions de la vida), s'utilitzen transversals que prenen com a referent l'alumne des de la dimensió psicosocial.

A secundària, a l'assignatura de ciències socials, es potencia l'adquisició de coneixements que permetin a l'infant una comprensió més rica i profunda dels fets socials per poder contribuir progressivament amb les seves accions al desenvolupament d'una societat més democràtica, justa i solidària.

Per què cal promoure l'educació en Drets Humans en el sistema educatiu

Tal com hem vist a la primera part de l'article, la comunitat internacional manifesta cada cop més el seu consens sobre la contribució decisiva de l'educació en drets humans (EDH) a l'aplicació dels drets humans i a la prevenció a llarg termini dels abusos d'aquests drets i dels conflictes violents.

En el sistema escolar, l'EDH és un component important del dret a l'educació, ja que permet al sistema educatiu complir els seus propòsits fonamentals de promoure el ple desenvolupament de la personalitat humana i el sentit de la dignitat de l'ésser humà, enfortir el respecte dels drets humans i oferir educació de qualitat per a tothom.

Així, contribueix a millorar l'eficàcia del sistema educatiu en conjunt, cosa que alhora té efectes en el desenvolupament econòmic, social i polític d'un país, ja que li aporta els beneficis següents:

- Una millor qualitat dels èxits educatius mitjançant la promoció de pràctiques i processos d'ensenyament i

aprenentatge participatiu i centrat en l'infant, així com una nova funció per al personal docent.

- Un millor accés a l'escolarització i a la participació mitjançant la creació d'un entorn d'aprenentatge basat en els drets humans que sigui acollidor i influent i que fomenti els valors universals, la igualtat d'oportunitats, el respecte a la diversitat i la no discriminació.
- Una contribució a la cohesió social i a la prevenció de conflictes ajudant al desenvolupament social i afectiu de l'infant i introduint continguts cívics i valors democràtics.

Com es poden incorporar els Drets Humans al sistema educatiu?

Caldria que els respectius ministeris d'educació implementessin les accions següents per incorporar els drets humans al sistema educatiu:

- **La formació i capacitatció de professors i autoritats docents** per incorporar els drets humans en el sistema educatiu (mitjançant cursos teòrics, tallers de perfeccionament, jornades pedagògiques).
- **Revisió del currículum en la perspectiva dels drets humans:** a partir de continguts pragmàtics, elaborar unitats didàctiques, planificar activitats extracurriculars relatives als drets humans.
- **Elaboració de recursos metodològics i didàctics:** textos escolars, guies de treball, quaderns, materials gràfics, vídeos...
- **Promoció del voluntariat en associacions** com ara ONGs, hospitals, esglésies, apadrinament d'infants de diferents països que viuen en la pobresa absoluta i creació d'institucions dedicades al desenvolupament de l'educació ètica.
- **Visites a la comunitat:** és molt positiu que els alumnes i l'escola tinguin una actitud oberta envers la comunitat i que tinguin la noció d'aprendre en els llocs en què es plantegen qüestions de drets humans (tribunals, centres penitenciaris, fronteres internacionals) o allà on hi ha

persones que defensen els drets o socorren víctimes, organitzacions voluntàries, dipòsits d'aliments o de roba per a persones necessitades, consultoris mèdics o jurídics...

- **L'expressió creativa:** les arts poden servir per concretar els conceptes, personalitzar les abstraccions i modificar les mentalitats; ens permeten expressar aspectes emocionals i intel·lectuals dels drets humans. Es poden practicar tècniques com la narració de relats, la poesia, l'expressió gràfica, el teatre, l'escultura, cançons i danses...

En general, entre els recursos metodològics s'ha de donar preferència als que motiven la creativitat, el diàleg, el plantejament de problemes, la participació, el treball en grup i l'organització. Els temes de drets humans es poden incorporar a les assignatures habituals dels programes d'estudis, com ara història i educació cívica, literatura, art, geografia, idioma, ciències, o també crear una assignatura de drets humans. En tot cas, seria ideal que la cultura dels drets

humans s'incorporés a tot el programa d'estudis (tanmateix, en la pràctica, i especialment a secundària, la qüestió es tracta esporàdicament com a part del programa d'estudis establert dins les ciències socials, les ciències econòmiques i les humanitats).

Conclusions

Es diu que estem dissenyant les «destreses del segle XXI» per veure quins hàbits hem de fomentar en els nostres infants i adolescents. Convé tenir en compte que les idees clares i els hàbits fermes en el terreny ètic són més importants per al nostre futur que els avenços tecnològics, científics o polítics. Fins i tot la democràcia és una «institució suïcida», si no s'emmarca en principis ètics, com va assenyalar el filòsof del dret Garzón Valdés. De fet, els pedagogs més avançats, com Michael Fullan, insisteixen en aquesta línia i el seu projecte «New Pedagogies for Deep Learning» inclou l'«aprenentatge profund». L'informe del National Research Council dels EUA del 2012, *Education for Life and Work: Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21st Century*, hi afegeix les competències ètiques. Howard Gardner, el premiat iniciador de les intel·ligències múltiples, en el seu llibre *Las cinco mentes del futuro* hi inclou també la intel·ligència ètica, i Guy Claxton i el moviment Building Learning Power van pel mateix camí.

Es parla del procés de l'ensenyament i l'aprenentatge, de la importància de «la dignitat i els valors intrínsecs dels éssers humans», que són la base de «la llibertat, la justícia i la pau al món» (Declaració Universal dels Drets Humans) i també es parla dels drets que ens corresponen a tots.

La institució educativa s'hauria de pensar com un laboratori social en què es propiciïn experiències per al reconeixement de l'altre, l'acceptació de la diversitat cultural, la tolerància, la recerca de models de convivència i la negociació com a mecanisme per al tractament dels conflictes en la perspectiva de la concertació.

L'educació requereix l'adopció d'un enfocament basat en els drets humans, assegurant que tots els components i processos educatius, inclosos els plans d'estudis, els materials didàctics, els mètodes pedagògics i la capacitació, condueixin a l'aprenentatge, i la pràctica, dels drets humans de tots els membres de la comunitat escolar.

BIBLIOGRAFIA

- ALONSO, S. (2008). «Una educación para formar “sujetos éticos”». *Revista Iberoamericana de Educación*, 46.
- AMNISTIA INTERNACIONAL. *Planes didácticos para la campaña Escribe por los Derechos 2017. Compass. Manual de educación en los Derechos Humanos con jóvenes*. 2005.
- «Estados Unidos incorpora ética en el currículum escolar». *Revista Istmo*. 1 novembre 2004.
- GARCIA GARRIDO, J. L. (1993). *Sistemas educativos de hoy*. Madrid: Editorial Dykinson.
- GARCIA GARRIDO, J. L. (2005). *Sistemas educativos de hoy*. Madrid: Ediciones Académicas.
- GRANADOS HERNÁNDEZ, F. *Reformas educativas y la necesidad de un modelo curricular centrado en valores*.
- «La ciudadanía que se enseña en Europa». *El País*, 1 febrer 2012.
- Los derechos humanos en la educación y la cultura, 2005.
- *Materiales para la educación en Derechos Humanos*. Ararteko. 2000.
- MORIN, Edgar (2000). Los siete saberes necesarios para una educación del futuro. França: Unesco.
- NACIONS UNIDES (2012). *Educación en Derechos Humanos en la escuela primaria y secundaria. Guía de autoevaluación para gobiernos*. Nova York i Ginebra: ONU.
- NACIONS UNIDES (2004). *Abc. La enseñanza de los Derechos Humanos. Actividades prácticas para escuelas primarias y secundarias*. Nova York i Ginebra: ONU.
- *Nuestros derechos*. Ararteko. 2000.
- PISA. *Ranking de los mejores y peores países en educación. Comparativo internacional 2014*.
- Programas de estudio 2011. *Guía para el maestro*. Educación básica. Secundaria. Formación cívica y ética.
- RIVAS PLATERO, W. (2016). *Reconciliación y Educación en Derechos Humanos*. Editorial Académica Española.

LEGISLACIÓ

- CONSELL GENERAL (1993). *Constitució del Principat d'Andorra*. Articles 5 i 20.
- *Declaració Universal dels Drets Humans* (1948). Article 26.
- Constitución Española de 1978. Article 27.2.
- *Convenció sobre els Drets de l'Infant* (1989). Articles 28 i 29.
- *Ley orgánica 8/2013, de 9 de diciembre para la mejora de la calidad educativa (LOMCE)*.
- *Ley orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de educación (LOE)*.
- MINISTÈRE DE L'EDUCATION NATIONALE (2015). Bulletin Officiel spécial du 25 juin 2015. *L'enseignement moral et civique (EMC)*.
- Projet d'enseignement moral et civique. 3 juillet 2014.
- *Protocolo adicional al Convenio para la protección de los derechos humanos y las libertades fundamentales*. 12 de gener de 1991. Article 2.

WEBS

- Cour européenne des droits de l'homme.fr
- Derechoshumanos.net.
- DHpedia.
- Education.gouv.fr.
- Éduscol.
- France Diplomatie-MEAE.
- Fundación Acción Pro-Derechos Humanos.
- Noticiasjuridicas.es
- Portal de revistas electrónicas UAM. Tarbiya, revista de investigación e innovación educativa.
- Portal «La educación en derechos humanos, un desafío para los docentes de hoy».
- Wikipedia.
- www.educacio.ad.
- www.elconfidencial.com.
- www.elconfidencial.com. Nuevo currículum para la asignatura de religión: más rezos y menos islam. 24/02/2015.
- www.mecd.gob.es

COL-LABORADORS

- Gisèle Bernard Gardon, directora de l'Escola Francesa d'Encamp.
- Héctor Pérez Marín. Docent de l'Escola Andorrana d'Encamp. Músic.
- Jocelyne Dechosal i Patrick Morlaes. Consellers pedagògics. Délégation à l'enseignement français en Andorre.
- Marie-Pierre Mélis. Directora de l'Escola Francesa de Sant Julià de Lòria.
- Patrick García i Ricart. Exconseller general i expresident de la comissió legislativa d'Educació, Recerca, Cultura i Esport. Principat d'Andorra.